

Kamu Yönetiminin ve Mülkiyet İlişkilerinin Dönüştürülmesi ²

Oğuz Oyan, Prof. Dr., 23. Dönem İzmir Milletvekili.

Giriş: Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Dönüştürülmesi

Kamu ekonomisi ve yönetiminin piyasa merkezli bir anlayışla dönüştürülmesi hamleleri 24 Ocak 1980 kararlarıyla atılmış, bunların uygulanabilirlik koşulları 12 Eylül 1980 askeri rejimiyle oluşturulmuş ve nihayet 1983-1991 dönemi ANAP iktidarları döneminde pekiştirilmiştir. 1986'da başlatılan özelleştirme uygulamaları 1990'larda hız kazanırken 2000'lerde doruğa erişecektir. 1996-2000 dönemini kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, tarım sektörü dâhil tüm ekonomiyi IMF/DB telkinleri doğrultusunda yeniden biçimlendirmenin temel belgesini oluşturacaktır. Aslında Tansu Çiller döneminde hazırlanan Yedinci Plan, IMF'ye yazılmış "örtük bir niyet mektubu" gibidir. Henüz Yedinci Plan dönemi bitmeden de meyvelerini verecektir: Ecevit Hükümetinin 9 Aralık 1999'da IMF'ye vermek zorunda bırakıldığı Niyet Mektubu, 1980'lerden sonra Türkiye'nin gördüğü en kapsamlı dönüştürme projesini başlatacaktır. Bu ikinci büyük dönüştürme projesinin uygulanmasında en büyük pay ise 2002 sonrasında AKP Hükümetlerine düşecektir. Bu dönemde, Özal-Çiller-Yılmaz Hükümetleri uygulamalarının dahi çok ötesinde, sınırsız ve denetimsiz bir liberalizm-piyasacılık-rant kollama anlayışı kamu kararlarına hakim olmaya başlayacaktır. Bu anlayış, devletin kurumsal yapısına, kamu maliyesine, piyasaların işleyişini ilgilendiren yasal düzenlemelere, kamu yönetiminde kadrolaşma pratiğine ve diğer alanlara yeni bir ideolojik çekirdek olarak nüfuz edecektir.

Sanayi, tarım, madencilik, iletişim alanlarındaki büyük ölçekli KİT'lerin özelleştirme süreci, küresel sermayenin Türkiye ekonomisini teslim almasının önündeki birinci engelin ayıklanmasıydı. 1989 sonrasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sadece sıcak paranın oyun alanını genişletmemiş, ülke kaynaklarının, ülke toprağının, suyunun, madenlerinin, tarımının, kamusal sağlık ve eğitim hizmetlerinin küresel sermayenin ilgi alanına girmesi sonucunu vermiştir. Buradaki özelleştirme-piyasalaştırma boyutu, KİT özelleştirmelerinin çok üzerindedir; çok daha kapsamlı piyasalaştırma-özelleştirme alanları olarak gündeme girmiştir.

Bütün bu süreçlerin uluslararası sermayeye geri dönüşsüz kazanımlar olarak yansması gerekiyordu ve bu da "uluslararası tahkim" in bir anayasa hükmü haline getirilmesi ve iç hukukun üzerine çıkarılmasıyla mümkün olabilirdi. Bu düzenleme AB'ye uyum perdelemesi altında, 13 Ağustos 1999'da Anayasa'nın

47. maddesine³ ve “Yargı Yolu” kenar başlıklı 125. maddesine işlenmiş, 155. maddesinde tanımlanan Danıştay’ın görevleri de bu düzenlemelere koşut olarak değiştirilmiştir. Bundan böyle 125. maddenin yeni şeklinde, “Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyumsuzlukların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılik unsuru⁴ taşıyan uyumsuzluklar için gidilebilir” hükmü yer alacaktır. İmtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemekle görevli Danıştay, sadece görüş bildirmekle yetinecektir. Yine AB uyum düzenlemeleri çerçevesinde girilen 2001 yılının Anayasa değişiklikleri de çok kapsamlı olacaktır. 2001 değişikliklerinin uzantısında AKP döneminde 7 Mayıs 2004 düzenlemeleriyle, Anayasa’nın 90. maddesine eklenen “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır” hükmü getirilecek, ancak bunun yurttaşların temel hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesinde hissedilir bir yararı olmayacaktır.

Özetlenirse, kamu ihale rejiminin delik deşik edilmesinden kamu denetim düzeneklerinin dağıtılmasına, özerk kurumların genişleyen ve sonra daralan etki alanından kamu yönetiminin altüst edilen örgütlenme biçimlerine, anayasanın yerli ve uluslararası sermayenin, iç ve dış siyasetin talepleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasından buna koşut alt-hukuk düzenlemelerine kadar her alan yeniden yapılandırılmaktadır. Ve hepsinin arkasında ağırlığını giderek artıran bir dış iradenin varlığı kendini daha çok hissettirmektedir: Hegemon güçlerin istekleri doğrultusunda şekillenen bu yeniden yapılandırmanın en önemli kaldırıcılarından birini ise “AB üyeliğine adaylık” süreci oluşturmaktadır. “AB adaylık süreci”, Türkiye’ye düzenleme dayatmanın IMF düzenlemelerinden daha sürekli ve toplumca daha kabul edilebilir bir kaldırıcını oluşturduğu içindir ki “Türkiye’nin AB limanlarına demirli tutulması” sadece AB’nin değil ABD’nin de en öncelikli dış politika tercihlerinden biridir.

Bu çalışma yukarıda özetlenen sürecin son perdesine, 2010 sonrasına ışık tutmaya çalışacaktır. Birinci bölümde 2010, 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirilen düzenlemelerin niçin bir bütünlük teşkil ettiği üzerinde durulacak; ikincisinde 2012’nin üçüz yasalarına ayrıntılı bir bakış atılacak; üçüncüsünde ise, mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesini sınıflararası gelir ve mülkiyet transferleri bağlamında görmeye çalışan bir sonuç bölümüne yer verilecektir.

AKP’nin Uсталık Dönemi: 2010-2011-2012 Düzenlemelerinin Bütünlüğü

Kapitalizmin doğa ve toplumu bir kâr alanı olarak gören genel rant dürtüsü ile Türkiye’de geniş bir seçmen desteği üzerinden kendi tüccar-siyaset ve taraflı-

bağımlı hukuk anlayışını oluşturan bir siyasi iktidarın özel rant dürtüsü buluşmuştur. Bu tehlikeli bileşimin son derece tahripkâr etkileri olmaktadır ve olacaktır.

İktidarın sınır tanımaz bir iştahla doğaya ve topluma müdahale etmeyi kendine verilmiş bir hak olarak gördüğü böyle bir ortamda, “kapitalizmin kısıkağı”, toplumsal/ siyasal/yargısal hiçbir denetim düzeneğı olmaksızın çalışacaktır. “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” özdeyiş de, gerçek özünden koparılarak, “çoğunluk ne isterse o olur” anlayışıyla bir çoğunluk diktası inşasının gerekçesi olarak kullanılacaktır. Egemenliğin kullanımını sadece yürütmeye değil tüm organlara (yasama, yargı, yürütme erklerine) bırakan, yani “hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz” hükmünü getiren Anayasa’nın 6. maddesi, bu rant merkezli anlayış açısından yok hükmündedir. Egemenliğin milletçe kullanılması ifadesinin, 1920’lerin tarihsel koşullarında, çok partili yapıya değil tam bağımsızlığa vurgu yapıyor olması da bu siyasal oluşum açısından bir anlam ifade etmeyen veya asla işitilmek istenmeyen bir olgu olacaktır.

2010 Referandumu

Türkiye’nin darbeler tarihinde iki 12 Eylül vardır. Bunlardan birincisi, 12 Eylül 1980, herkesçe darbe kabul edilen ve toplumun aydınlık güçlerince demokrasiye karşı faşizan bir askeri darbe olarak nitelenen tarihi simgeler. İkincisini yani 12 Eylül 2010’u ise kimileri demokrasi kimileri ise otokrasi yönünde bir dönüm noktası olarak görür. Aydınların bölünmesini iktidar referandum lehine kullanmasını bilmıştır. 12 Eylül 2010, Türkiye’de güçler ayrılığına son darbeyi vuran, yüksek yargıyı olduğu kadar yargının tüm kademelerini iktidarın bağımlı organları yapan bir süreci başlatması bakımından bir “sivil otokratik darbe”dir. Hiçbir denetim düzeneğine tahammülü olmayan bir iktidar yapısının, kamu yönetiminin aldığı kararların kamu yararına aykırılığı üzerinden Danıştay tarafından durdurulmasına tahammül etmesi mümkün olamazdı. Bu nedenle 12 Eylül 2010 referandumunun bu anlayış açısından en önemli hükmü aslında Danıştay’ın yapısını değiştirme fırsatını getirmesiydi. KHK’larla bunun devamı da gelecektir. Kuşkusuz, Anayasa Mahkemesinin yasama sürecinin son denetim halkası olmaktan çıkarılması da bu iktidarı büyük bir yükten kurtaracaktı ve 2010 referandumunu bunu doğrudan sağlamıştır. HSYK yapısı bir kez iktidarın istediğı yönde değiştirildikten sonra, artık Yargıtay ve Danıştay’ın yapıları ve üye bileşimleriyle oynanması, yargıç ve savcılar üzerinde baskı kurulması sıradan bir olaydı. Özel yetkili mahkemeler de zaten iktidara yargıyı bir silah olarak kullanma olanağını referandum öncesinde de vermekteydi.⁵

2011 KHK’ları

2010 Referandum darbesinin doğrudan uzantısında 2011 yılının KHK darbesi bulunacaktır. Bu süreç, 2011 baharında Meclis’in seçim nedeniyle kapanmasının

hemen öncesinde Hükümet'e KHK çıkarma yetkisi veren yetki yasasının çıkarılmasıyla başlatılmıştı. Biten bir yasama meclisinden yetki alınarak, henüz olağan toplantı düzenine geçemeyen yeni bir yasama meclisinin haberdar dahi olmadığı 34 KHK'yı peş peşe çıkararak girilen yol, gerçekte bir KHK darbesinden başka bir şey değildir. Aşırı geniş tutulan bir yetki yasasına dayanarak hatta yasanın yetki sınırları bile aşılarak düzenlenen KHK'lar izleyen altı ayda peş peşe gelince görüldü ki iktidardaki siyasal oluşum kamu yönetimini tamamen kendi dar ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirmektedir. Ve öyle bir Anayasa Mahkemesi yapısı oluşturulmuştu ki, daha önce benzer yetki yasaları için verdiği iptal kararını, bu defa kendi içtihatlarını da yok sayarak görmezden gelebiliyordu.

2003-2004 yıllarının ağırlıklı tartışma konusu olan Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Kanun'un 15.07.2004 tarihinde Cumhurbaşkanı Sezer'den dönmesi üzerine, bu yasa tekrar bir bütün olarak gündeme getirilememiş, sadece bazı parçaları yürürlüğe sokulmaya çalışılmıştı. 2011 yaz-sonbahar KHK'ları ise, bu parçaların en hacimlilerini oluşturmaktaydı. Peki iktidar neden daha önceleri KHK'ları gündeme getirmemekteydi? Çünkü 2007'ye kadar Hükümetin bir uzantısı olmayan ve laik hukuk devletini kararlılıkla savunan bir cumhurbaşkanı ve 2010 Eylül darbesine kadar henüz iktidarın güdümüne tam girmemiş bir Anayasa Mahkemesi vardı. Ana muhalefet, TBMM'de engelleyemediği Anayasaya ve anayasal hukuk devleti kavramına aykırılıkları, kamu zararına düzenlemeleri Anayasa Mahkemesine götürerek sonuç alabiliyordu. O nedenle, 2012'nin Nisan-Mayıs üçüz yasalarını anlamaya çalışırken, öncelikle 2010 darbe referandumuyla yüksek yargıyı ve özellikle Danıştay'ı ele geçirmeyi başaran iktidarın niteliğini, arkasından da 2011'in KHK'larının yapısını anlama çabasına gereksinim vardır. Bu KHK'larla,

- kamu hizmetleri sunumunun piyasacı anlayışlara göre dönüştürülmesi;
- kamu-özel ortaklığının özellikle sağlık alanında yeni rant transferi düzeneği olarak yaygınlaştırılması;
- toptan kadro iptal ve ihdası ve sözleşmeli statüyle personel yapısının partizan kadrolaşma eksenli olarak bir kez daha değiştirilmesi;
- çalışanların örgütlü güçlerinin bastırılması;
- meslek kuruluşlarının, sağlık, çevre, şehirleşme, tabiat ve kültür varlıkları üzerindeki demokratik gözetiminin ve denetiminin ortadan kaldırılması;
- DPT'nin tasfiyesi ve planlama anlayışının esas itibarıyla terk edilmesi;

- yürütme organları ve icraatları üzerindeki her türlü denetimin daha da etkisizleştirilmesi ve görece bağımsız teftiş kurullarının tam tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. Bu KHK'larla, yetki kanunu kapsamında olmadığı halde yargıyla ilgili hükümler de getirilmiştir.

12 Eylül 2010 Referandum darbesi Danıştay'ın iktidar güdümünde ehlileştirilmesini büyük ölçüde sağlamıştı. Ancak hâlâ anayasal ve yasal kayıtlar vardı ve Hükümetin icraatlarına karşı önlenemeyen yurttaş ve demokratik kitle örgütü tepkileri vardı. Doğanın, insan yaşamını çevreleyen alanın, kentlerin ve tarihsel dokunun tahribatını önleyici çabalar içinde olan, insan ve çevre haklarını mesleki- teknik örgütlenmeleri temelinde ve hukuk düzleminde koruyan TMMOB ve TTB gibi meslek odalarının "rahatsız edici" ve tahribatı "geciktirici" eylemlerini durdurabilmek için Danıştay'ın işlevsizleştirilmesi dahi yeterli değildi. Bu nedenle, 2011'in tamamlayıcı düzenlemeleriyle meslek odalarının bir KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlanarak doğrudan işlevsizleştirilmesi ve dönüştürülmesi, bu sınır tanımaz iktidarın önceliklerinden olacaktır. Bunda şaşırtıcı olan hiçbir şey de yoktur; AKP en baştan kendi sınıfsal konumunu ve iş bitirme tarzını açıkça ortaya koymuş ve ilk icraatlarından itibaren de bu yolda kararlılıkla yürümüştür. Bu berraklığa rağmen AKP'ye bir tür "demokratik dönüştürücülük" yaftası yapıştıran "sol" ve sağ liberaller, bu iktidar türünün gerçek yüzünün açığa çıkmasını geciktirdikleri gibi icraatlarına meşruiyet zemini de sağlamışlardır.

2012 Bahar Yasaları

19 Nisan-16 Mayıs 2012 arasında çıkarılan üç yasa, iktidar partisinin doğaya ve insanların yaşam alanlarına fütursuzca müdahale edeceğinin yeni örneklerini oluşturmaktadır. Bunlar 2/B olarak bilinen orman vasfını kaybetmiş arazilerin satışına ilişkin yasa (19 Nisan 2012); yabancılara toprak satışını genişleten ve kolaylaştıran yasa (3 Mayıs 2012); ve kentsel dönüştürme düzenlemesi olarak bilinen büyük rant yasasıdır (16 Mayıs 2012). Görüldüğü gibi, bir aydan kısa bir zamanda ve tıpkı 2011'de olduğu gibi Meclis'in kapanmasına çok az zaman kala çok önemli üç rant yasası Meclis'ten geçirilmiştir. Aşağıdaki ikinci bölümde bu düzenlemelere ayrıntılarıyla değinilecektir; ama şimdiden bilinmesi gereken, 2012 üçüz yasalarının 2010 referandum darbesi ve 2011 KHK darbesi olmadan ayakta durmasının çok güç olacağıdır. İktidar partisi, uzun dönemin yasama sürecini planlarken, kendi hesapları açısından doğru bir sıralama yapmıştır.

Sonuç olarak yargının etkisizleştirildiği bir süreçte, sermayenin dış ve iç tüm katmanları için "yargı engeli" bertaraf edilmiş bir düzenin yaratılması ve tüm iplerin/ tüm rant dağıtma kanallarının yürütmede (hatta Başbakan'da)

toplantmasının koşulları yaratılmıştır. Bu konuda o kadar ileri gidilmiştir ki özelleştirme uygulamalarında idarece kamu yararı korunmadığı için Danıştay kararlarıyla yaşanan iptallerden kurtulmak için geçmişe dönük olarak ve Anayasa'ya tam aykırılık hali oluşturarak yargının değil yürütmenin son karar mercii sayılmasına yönelik bir düzenleme, ilgisiz bir torba yasa tasarısı içine 26 Nisan 2012 tarihinde bir önergeyle sokularak yasalaştırılabilmektedir. İptal edilen özelleştirmelerde yargı kararlarının uygulanmaması için Bakanlar Kurulu'na yetki veren ve 10 Mayıs 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak kanunlaşan bu Anayasa'ya açıkça aykırı 6300 sayılı Torba Yasa hakkında Ana muhalefet partisi Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Ancak Eti Alüminyum, Balıkesir Seka Kâğıt Fabrikası, Tüpraş'ın yüzde 14,76'lık hissesinin usulsüz satışı ile Kuşadası ve Çeşme limanlarının özelleştirilmesine ilişkin yargı kararları hilafına 12 Haziran 2012'de bir Bakanlar Kurulu kararı açıklanmış ve bir oldu bitti yaratılmıştır.⁶

Özetle, 2010-2011-2012 düzenlemeleri birbirlerinin tamamlayıcı parçalarıdır. Hepsinin temelinde 2010'da gerçekleştirilen AKP'nin referandum darbesi vardır.⁷ Şimdi 2010-2011-2012 sürecini tamamlamak üzere iktidar partisi inşa etmekte olduğu yeni rejimin (ikinci cumhuriyetin) yeni anayasasına ihtiyaç duymakta, 2013 yılını da bu işe ayırmış bulunmaktadır. Böylesine otokratik ve talancı bir anlayıştan demokratik bir anayasa beklemek ise tam bir ham hayalcilik olacaktır.

2012'nin Üçüz Yasaları

İ) 2/B Yasası

2012'nin birbirleriyle bağlantılı üçüz yasalardan ilki, 19 Nisan 2012'de kabul edilen 6292 sayılı "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazine'ye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun" başlığını taşıyan ama "2/B yasası" olarak bilinen düzenlemedir. Yasanın başlığı yanıltmamalıdır; "orman köylülerinin kalkınmalarının desteklenmesi" amacı bir aldatmacadan ibarettir; orman köylülerine on yıllardır zilyetlikleri altındaki tarım topraklarının "rayiç" değerlerle veya fahiş fiyatlarla satılmak istenmesi "destekleme" olarak tanımlanamaz. Düzenlemenin amacı, ilk aşamada, başlıkta belirtilen sosyal amacın dışında tamamen bütçenin finansmanına yöneliktir. İkinci aşamada ise köylülerin önemli bir bölümü kendi işledikleri toprakları alamayacakları veya alsalar da daha sonra elden çıkarmak zorunda kalacakları için üçüncü şahıslar için yeni rant fırsatları yaratılmış olacaktır. Sürecin asıl tahripkâr olan üçüncü aşaması ise bu satışlardan elde edilecek gelirlerin büyük bölümünün Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmesi ve böylece TOKİ'ye ve onun aracılığıyla da büyük yüklenici firmalara tarımsal ve kentsel toprakların yeni "dönüştürme" alanları olarak sunulması olacaktır.

2/B arazileri daha önce Orman Genel Müdürlüğü tarafından 473.000 hektar olarak tespit edilmişken, kadastro çalışmaları sonucunda tespit edilen miktar 410.000 hektardır. 2012 başı itibariyle bu kapsamda 470.000 parsel söz konusudur. Halen orman köylerinde 2.100.000'i orman içi ve 4.900.000'i orman bitişiği köylerde olmak üzere yaklaşık 7 milyon insan yaşamaktadır. Orman köylüleri Türkiye'deki ortalama kişi başına gelirin 1/10'u düzeyinde gelire sahip olan yoksul köylü kategorisini oluşturmaktadır.

Kırsal göç nedeniyle büyük kentlerin 2/B arazileri önemli ölçüde işgale konu olmuş, buralarda kentsel dokular ortaya çıkmış ve belediyeler de bu yerlere altyapı hizmetleri götürmüşlerdir. Bu arazilerin tekrar ormana veya tarımsal kullanıma döndürülmeleri mümkün değildir. Ancak bu kapsamdaki yerler toplam 2/B arazileri içinde küçük bir paya sahiptir. 410 bin hektarın sadece yüzde 10-15'i yerleşim alanına dönüşmüş durumdadır. Kalanının yüzde 20'si mera, yüzde 60'ı ise tarım arazisidir. Geri kalanı da muhtelif şekillerde kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi, 2/B arazilerinin çok büyük bölümü orman köylülerinin tarım ve hayvancılık faaliyetleri doğrultusunda kullandıkları topraklardır. Aslında 1983 tarihli 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun'un bazı maddelerinin 2002 yılında Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesi nedeniyle 2/B arazilerinin 2002'den sonra köylülerin yerleşimi veya tarımsal faaliyetleri için dahi kullanılamaması gerekir. Ama fiili durum çoğunlukla böyle değildir. Öte yandan, kullanıma yönelik kısıtlamalar veya yaratılan hukuki boşluklar nedeniyle, devletin de kent çeperlerindeki 2/B alanlarında tasarruf olanağı sınırlanmış ve işgale zemin hazırlanmıştır.

1956 tarihli 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2/B maddesinde,

Orman sayılan yerlerden...B) 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları, orman sınırları dışına çıkartılır

hükmü yer alır. 1982 Anayasasının 170/1 maddesi de bu durumu pekiştirir, ancak orman köylüsünün ve ormanın korunması için ayrıca "Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirler alır" (170/2) hükmü ile "Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır" (170/3) hükmünü getirir. Dolayısıyla

Anayasa'nın orman sınırları dışına çıkarma işlemini sadece orman köylüsünün tarım ve hayvancılık faaliyeti için bir yararlanma hakkı kapsamında gören bu Anayasa hükmü değişmeden, AKP'nin satış düzenlemesinin anayasal dayanağı yoktur.

[Yasanın bir bölümü de 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2/A maddesi kapsamında (ve 1982 Anayasası'nın 169/4 kapsamında) düzenlenen alanlara ilişkindir. 2/A:

Öncelikle orman içi köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi amacıyla, orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler ile halen orman içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler...orman dışına çıkartılır.

Ancak bu arazi türü önemli bir sorun alanı oluşturmamaktadır. Yeni düzenlemeler de esasen var olan hükümleri kısmen yeniden düzenlemektedir.

Yasa, üçüncü olarak, Hazine'ye ait tarım arazilerinin satışına ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. 2/A ve 2/B dışında kalan ve vatandaşın tarım arazisi olarak kullandığı "Hazine'ye ait tarım arazileri"nin satışı, kullanım amacının tarım dışına çıkarılmasına zemin hazırlamaktadır. Yürürlükten kaldırılan 4070 sayılı Hazine'ye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun'da tarım arazilerinin satıştan sonra on yıl süreyle tarımda kullanılması şartı varken, yasada bu şarta yer verilmemiştir. Bu da yeni bir rant alanının oluşturulmakta olduğunu göstermektedir.]

2003 yılında AKP iktidarı, Anayasa'nın 169. ve 170. maddelerini değiştirerek 2/B alanlarının satışının önünü açmak istemiş, ancak ana muhalefet partisi CHP'nin direnişi nedeniyle 367 oyu alamamış, referandum yolunu kullanmayı ise riskli bulduğu için bu girişimi kadük olmuştur. CHP o dönemde söz konusu anayasa değişikliğini desteklemek için Komisyon aşamasından itibaren üç şart ileri sürmüştü, bunlar kabul edilmeyince yasaya muhalif kalmıştı. Bu üç şart şunlardı: (i) 2/B arazilerinin zilyetlik sahibi orman köylüsüne bedelsiz verilmesi; (ii) kentsel alana veya turizm amaçlı kullanıma açılmış olan alanların satışından elde edilecek gelirin kaybedilen orman arazisi kadar yeni orman alanı oluşturmaya harcanması; (iii) satışlardan elde edilecek gelirlerle orman kadastrounun tamamlanması. AKP yönetimi 2003'te bu şartlara evet dememiş, metrekaresi beş dolardan yapılan afakî hesaplarla bu satışlardan 25 milyar dolar mertebesinde kaynak elde edebileceği hayalinden geri durmak istememişti.

Bugünkü yasada da zengin-yoksul demeden, arsa, konut, villa ve kentsel-tarımsal arazi ayırımı yapılmadan, gene benzer metrekare değerleri üzerinden büyük kaynak girişleri olacağı hesapları yapılmış ve tüm araziler için istisnasız rayiç değer esası benimsenmiştir. Ödeme güçleri çok farklı kesimler arasında ayırım yapılmamıştır. Rayiç değerın yüzde 70'inin ödenmesi esası Komisyon aşamasında yüzde 50'ye çekilebilmişse de Genel Kurul aşamasında yine iktidarın önergesiyle tekrar yüzde 70'e çıkarılmıştır. Yasama sürecinde CHP'nin üç farklı değer hesaplama yöntemini önermesi, bu çerçevede, yoksul orman köylülerine 2/B arazilerinin gene bedelsiz olarak verilmesi, yüksek değer kazanmış alanlarda (orman içi lüks villa siteleri gibi) rayiç değer, Sultanbeyli gibi diğer alanlarda emlak değerinin uygulanması önerileri dikkate alınmamıştır. İşgalci kimliğinden kurtarılarak işlediği toprakların tapusuna sahip olabilecek vatandaşla bir 2/B barışının sağlanması fırsatı böylece kabul görmemiştir.

Yasa hükmüne göre elde edilecek gelirlerin yüzde 90'ının afet öncelikli kentsel dönüşüm için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aktarılacak olmasının da gösterdiği gibi amaç kesinlikle orman köylüsü lehine bir düzenleme yapmak değildir. Elde edilecek gelirlerin sadece yüzde 10'unun 2/A kapsamındaki köy nakillerine (ki daha büyük bölüm budur) ve orman köylüsünün desteklenmesine ayrılmasının da gösterdiği gibi orman köylüsü lehine düzenleme yapıldığı iddiası bir aldatmacadan ibarettir.

Orman köylülerinin uygulamayı gördükçe tepkilerini yükseltmeleri beklenebilir. Ancak hak sahiplerinin bölünmesi sağlanabileceğinden, bu tepkilerin HES'lere karşı örgütlenen toplumsal tepkiler gibi kitleselleşmesi ve sonuç alınıncaya kadar sürdürülmesini beklemek fazla iyimser olabilir.

Yabancılara Toprak Satışı Yasası

3 Mayıs 2012'de TBMM'de kabul edilen "Tapu Kanunu ve Kadastro Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 6302 sayılı Kanun" ile yabancılara toprak satışının yeniden düzenlendiği ve ülke egemenliğini korumaya dönük her türlü sınırlamanın kaldırıldığı görülmektedir. 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35/1 inci maddesinde yabancı uyruklu gerçek kişilere satılacak topraklar için şu sınırlamalar bulunmaktaydı:⁷

Karşılıklı olmak ve kanuni sınırlamalara uyulmak;
İşyeri ve mesken olarak kullanılmak;
Uygulama imar planı veya mevzii imar planı içinde bu amaçlarla ayrılıp tescil edilmek;

Yabancıların ülke genelinde edinebileceği taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı aynî hakların toplam yüzölçümü 2,5 hektarı geçmemek;

- Merkez ilçe ve ilçeler bazında uygulama imar planı ve mevzi imar planı sınırları içerisinde kalan toplam alanların yüzölçümünün %10'unu aşmamak.

Oysa yeni yasanın bu maddeyi değiştiren düzenlemesiyle:

- Karşılıklılık şartı kaldırılmakta;
- İşyeri ve mesken olarak kullanılmak şartı kaldırılmakta;
- Uygulama imar planı veya mevzii imar planı içinde bu amaçlarla ayrılıp tescil edilmek şartı kaldırılmakta;
- Yabancıların ülke genelinde edinebileceği taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı aynî hakların toplam yüzölçümü 2,5 hektardan 30 hektara çıkarılmakta, 60 hektara kadar çıkarılması yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmekte;
- Merkez ilçe ve ilçeler bazında uygulama imar planı ve mevzi imar planı sınırları içerisinde kalan toplam alanların yüzölçümünün %10'unu aşmamak şartı kaldırılarak, ülke yüzölçümünün %10'unu geçemez şeklinde değiştirilmektedir (Böylece, teorik olarak, Trakya'nın üç katını aşan büyüklükte bir ülke parçasının satışına olanak tanındığı gibi, ilçeler düzeyinde sınırlama tamamen ortadan kaldırıldığı için tüm bir ilçe veya il toprağının yabancıya satışına kapı aralanmaktadır.).

Ayrıca, defalarca Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulanan "yasama yetkisinin devredilmezliği" ilkesine aykırı olarak, yürütme organına, genel, sınırsız, esasları ve çerçevesi belirsiz bir yetki devri yapılmaktadır.

AKP'nin 2003 yılında giriştiği benzer ama daha sınırlı bir düzenleme CHP'nin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi'nin 14 Mart 2005 tarihli ve E.2003/70, K.2005/14 sayılı kararıyla iptal edilmişti. Ancak bir boşluk doğmaması ve yeni bir düzenlemeye zaman tanınması açısından, iptal kararının, Resmi Gazete'de yayımı tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girmesini hükme bağlamıştı. Bu süre 26 Temmuz 2005'te dolmasına rağmen bu süre içinde yeni bir düzenleme yapılmamış olduğu için ortaya bir yasal boşluk çıkmıştı. Bunun üzerine Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün, yabancıların taleplerini reddetmeyin ama geciktirin" genelgesi, hukuk sisteminde yeri olmayan bir durum yaratmaktaydı. Mevcut yasal boşluk çerçevesinde, isteyen her yabancı bu genelgeyi de dava ederek istediği kadar

(sınırsız) mülk edinebilir duruma getirilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin 14 Mart 2005 tarihli ve E.2003/70, K.2005/14 sayılı kararının can alıcı bölümleri şöyledir:

Dava konusu 35. maddenin ilk fıkrasıyla yabancı gerçek ve tüzel kişilerin taşınmaz edinmeleri, “karşılıklı olmak ve kanuni sınırlamalara uyulmak” koşuluna bağlı tutulmuş, ancak, bu edinimin usul ve esasları gösterilmemiştir. Oysa hukuk devletinin yukarıda belirtilen işlevlerinin yaşama geçirilebilmesi için, ülkenin bütünlüğü, güvenliği, coğrafi özellikleri, stratejik konumu ve öncelikleri gözetilerek yabancıların alacağı taşınmazın yeri, arazi, arsa veya bina olmasının getireceği farklılıklar ile satın almanın amacı, koşulları ve devirde uyulacak usul ve esaslar gibi hususların yasa da belirtilmesi gerekir. Bunların yasa da düzenlenmemiş olması, ülke bütünlüğü ve egemenliği ile doğrudan ilgili olduğunda duraksama bulunmayan yabancıların taşınmaz edinimi konusunda, yetki devrine yol açacağı gibi yasaların açık, anlaşılabilir ve sınırları belirli kurallar içermesi gereğinin hukuk güvenliğinin gerçekleştirilmesi için ön koşul kabul edildiği hukuk devleti anlayışına da aykırı düşer.

Dava konusu maddedeki yabancılar lehine taşınmaz üzerinde sınırlı aynî hak tesis edilmesinde de kuşkusuz aynı Anayasal sakıncalar söz konusudur. Çünkü burada da tesis edilecek sınırlı aynî hak süresinin çok uzun olması halinde, mülkiyet hakkının kullanılmasından doğan sonuçlara benzer bir duruma yol açılacağından bu hakkın da, amacı, süresi, türü gibi özellikler ile buna ilişkin usul ve esasların Yasa’da belirlenmemiş olması bu konularda yasama yetkisinin yürütmeye devri anlamına gelmektedir.

Dava konusu 35. maddenin son fıkrasında da “kamu yararı ve ülke güvenliği bakımından bu maddenin uygulanmayacağı yerleri belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir” denilmesi, böylece “ülke güvenliği” yanında “kamu yararı gibi sınırları belirsiz bir kavrama dayanarak Bakanlar Kuruluna bu maddenin uygulanmayacağı yerleri saptama konusunda geniş bir takdir yetkisi verilmesi, yasama yetkisinin devrine yol açmaktadır.

Yabancıların durumunun özel olarak düzenlendiği Anayasa’nın 16. maddesinde, temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği öngörülmektedir. Dava konusu maddenin son fıkrasıyla Bakanlar Kurulu’na verilen yetkinin kullanılmasının ise, yabancılar yönünden sınırlama içerdiği açıktır. Bu sınırlamanın doğrudan yasayla yapılmaması veya uygulamaya yönelik yetkilendirmenin sınırlarının ve ilkelerinin belirlenmemesi Anayasa’nın 16. maddesiyle de bağdaşmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 2., 7. ve 16. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir.

Bu tarihi karar, bir hukuk devleti olmanın inceliklerini göstermektedir. Örneğin, “karşılıklı olmak ve kanuni sınırlara uymak” koşulunun bile, edinimin usul ve esasları belirlenmediği zaman nasıl havada kalabileceği ve anlamsızlaşacağı da bu kararda yetkin bir biçimde belirtilmiştir. Eğer usul ve esasları belirtmeden yasa düzenlerseniz ve bunu tamamlayacak bir yönetmeliği eşzamanlı olarak çıkarmazsanız, ne orman arazilerini ne özel koruma alanlarını ne stratejik öncelikleri ne egemenlik haklarını ve ülke bütünlüğünü ne kıyıları ve çevreyi ne kamusal yararlanma haklarını koruyup gözetebilirsiniz.

Yabancıya sınırsız toprak edinme hakkının tanınması, Türkiye gibi esasen çok yoğun bir kıyasallaşma (kıyı illerine göç) sürecini yaşayan bir ülkede, değerli arazilere sahip kıyasal alanlarda yapılan çevre tahribatını yeni talep dalgalarıyla daha ileri düzeylere taşıma riskini de beraberinde getirmektedir.

Tehlikenin boyutunu görebilmek için yabancıya toprak satışının AKP öncesi ve sonrasının kıyas kabul etmez verilerine bakılabilir: 2003 yılına kadar 80 yıllık Cumhuriyet tarihinde toplam 11 milyon metrekare olan yabancılara toprak satışı, 2002-2011'deki AKP döneminde 136 milyon 527 bine çıkmıştır. Yani on yılda 80 yıldakinin 12 katı düzeyinde satış gerçekleşmiştir. Yıllık ortalamalar üzerinden hesap yapılsaydı, 80 yıllık dönemde yabancıya satış yılda ortalama 137 bin metrekare olurken, izleyen 10 yıllık dönemde yılda ortalama 13,6 milyon metrekare alan satılmaktadır; ikincisi birincisinin tam 100 katıdır.

Anayasa Mahkemesi, sözü edilen kararında, “Toprak sadece basit bir mülkiyet sorunu olarak kabul edilemez. Ülke toprakları, ülke egemenliğinin aslî ve vazgeçilmez unsurudur” saptamasını yapmaktadır. Başka deyişle, eğer bağımsız bir ülke olarak kendi hukukunu oluşturma hakkından vazgeçmiyor yani ikinci sınıf bir hukuk sistemine sahip ikinci sınıf bir ülke olmak içe sindirilmiyorsa, bütçe açıklarına geçici yamalar yapmak veya hegemon ülkelerin baskılarını hafifletmek uğruna, ülkenin uzun vadeli ulusal/stratejik önceliklerinden ve egemenliğinden ödün verilemez. Meğerki kendi iktidarını dış ittifaklarla ayakta tutan veya toprak yağmasından pay kapmaya çalışan anlayışlar egemen olsun.

Kentsel Dönüştürme Yasası

Üçüncü yasa, mekân düzenlemenin yeni aracı olarak siyasal alana 16 Mayıs 2012'de çıkan 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”dur. Bu yasa, “afet riski altındaki alanlar” bahanesiyle tüm ülkeyi istisnasız

afet riski kapsamına alarak dönüştürecek bir yetkiyi merkezi iktidara veren olağanüstü cüretkâr bir düzenlemedir. Mülkiyet haklarının dokunulmazlığını hiçe sayarak, yerel yönetimlerin yetkilerini tanımayarak ve yürürlükteki konuyla ilgili 11 kanun ayrı ayrı sayılıp (Mera Kanunu, Orman Kanunu, Toprak Koruma ve Arazi Koruma Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Kıyı Kanunu, Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu, Zeytinciliğin Islahı ve Yabancıların Aşılattırılması Hakkında Kanun, Milli Savunma Bakanlığı İskân İhtiyaçları İçin Sarfiyat İcrası ve Bu Bakanlıkça Kullanılan Gayrimenkullerden Lüzumu Kalmayanların Satılmasına Salahiyet Verilmesi Hakkında Kanun, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, -Afete maruz bölgeye ilişkin hükümleri saklı kalmak kaydıyla- Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun) bu kanunların “bu Kanunun uygulanmasını engelleyici hükümlerinin uygulanmayacağı” (Madde 9) hükme bağlanarak elde edilen “dönüştürme” yetkileri, tam bir rant projesinin emrine verilmektedir. Üstelik 6306 sayılı Yasa, sayılan 11 yasayla da yetinmemekte, unutulmuş bir hüküm kalmasını toptancılığıyla “ve diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz” (Madde 9) hükmünü de getirmektedir.⁸

Yasa, kentsel konutların toplu yenileme konusunu, eskinin yap-sat anlayışı içinde yürütmeyi öngörmekte, konuyu bir rant mühendisliğine ve rezerv yapı alanları oluşturmaya indirgemektedir. Bu anlayışta ne kent planı bütünlüğü, ne toplumsal haklar ve gereksinimler, ne altyapı yükü ölçütleri bulunmaktadır. Ülkenin tüm yeraltı ve yerüstü kaynaklarının yağmalanmasına götürebilecek, devasa bir kentsel rant öbeği oluşturacak, yerel yönetimlerin yetkilerini tırpanlayarak merkezi yönetimin elinde aşırı güç birikimine yol açacak bu düzenleme ne teknik olarak ne demokratik olarak ne hukuksal olarak ne de doğru bir kamu yönetimi politikası olarak savunulabilir durumdadır. Bu yasanın, fiziki riskleri azaltma olasılığı düşük ancak toplumsal ve kültürel riskleri artırma olasılığı çok yüksektir.⁹

Bu derecede vahşi bir kent-çevre-toplumsal doku tahribatı, kapitalizmin en kurlsız dönemlerine özgü özellikler içermektedir. Bu yasanın, daha önce örneği görülen sınırları belirli kentsel dönüşüm düzenlemeleriyle de bir benzerliği bulunmamaktadır. Ankara’da Dikmen Vadisi ve Esenboğa Havalimanı yolunda uygulanan örnekler mekânsal sınırları çizilmiş ve dolayısıyla sınırlı etkiler doğuracak biçimde tasarlanmış düzenlemelerdir. Oysa şimdiki düzenlemenin kapsamı tüm Türkiye’dir, mekan ve zaman sınırı yoktur, kentsel-kırsal alan ayırımı yoktur, çevre kaygısı yoktur, yerel yönetimlerin önceliği yoktur. Demokrasilerde yeri olmayan bir güç yoğunlaşması ve merkezileşmesini getirmektedir. Dönüşüme uğratılan semtin sakinlerinin aynı yörede dönüştürülen alan içinde yaşamalarını sağlayacak “önce insan” merkezli bir yaklaşımın izine rastlamak da mümkün değildir.¹⁰

Yasanın başlığı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi” olmakla birlikte, henüz “Amaç” maddesinde (Madde 1), “afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve araziler” birlikte kapsanarak, yasanın başlığıyla sınırladığı çerçevenin dışına çıkmaktadır. Burada basit bir uyumsuzluktan daha fazlası vardır: Afet riski altında olsun olmasın aslında bütün Türkiye toprakları kapsanmak istenmektedir; dolayısıyla başlıktaki sınırlama sözdedir, gerçek amacın perdelenmesinden başka bir işlevi yoktur.¹¹

Diğer bazı düzenlemelerin ayrıntıları aracılığıyla yasanın niteliği daha iyi anlaşılabilir:

“İdare” tanımlanırken (Madde 2), “...ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi halinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini” denilmek suretiyle bu belediyelerin idareden sayılmaması veya Bakanlığa bunlar arasında keyfi bir seçme hakkı tanınması imkânı verilmesi;¹²

“Uygulama” bölümünde “Tespit, taşınmaz devri ve tescil” maddesi (madde 3/1) düzenlenirken, yurttaşların itirazlarının Bakanlık’tan bağımsız teknik heyetlerce yapılmasının sağlanmaması ve özellikle de TMMOB’nin bu süreçten açıkça dışlanması;

Tescil dışı alanların tescile konu edilerek kamunun ve yurttaşın kadimden beri kullandığı alanların yapılaşmaya açılması (Madde 3/4);

Mera Kanunu’nun 14. maddesine aykırı olarak mera, yaylak ve kışlak olarak tahsis edilmiş olan veya kadimden beri bu amaçla kullanılan arazilerden ihtiyaç duyulan yerlerin tahsis amacının değiştirilebilmesi ve Hazine adına tescil edilebilmesi (Madde 3/6);

Aynı maddede (Madde 3/7), “...riskli yapılar dışında kalan diğer yapılardan uygulama bütünlüğü bakımından Bakanlıkça gerekli görülenler de bu Kanun hükümlerine tabi olur” denilerek yurttaşın mülkiyet hakkına müdahale edilmesi ve bu aşırı yetkinin Bakanlık dışında TMMOB gibi bağımsız bir kuruluşça kullanılmasının/denetlenmesinin dahi öngörülmemesi;

“Tahliye ve Yıkırma” başlıklı maddede “Anlaşma ile tahliye edilen yapıların maliklerine veya maliki olmasalar bile kiracı veya sınırlı ayni hak sahibi olarak bu yapılarda ikamet edenlere veya bu yapılarda işyeri bulunanlara geçici konut veya işyeri tahsisi ya da kira yardımı yapılabilir” (Madde 5/1) denilerek “tahsis veya kira yardımının” sadece anlaşmayla tahliye edenleri kapsamaması ve bunun da “yapılabilir” keyfilğine veya ayrımcılığına terk edilmesi;

Madde 5/1 kapsamında hak sahibi olamayan gecekondü sakinlerine “yardım ve enkaz bedeli” ödenmesi ihtimalinin “uygulamanın gerektirmesi halinde”(…) “uygulanabilir” şartıyla Bakanlar Kurulu’nca belirlenecek usul ve esaslara bırakılması” (Madde 5/2);

Riskli yapıların yıkımı için 30 gün gibi çok kısa süreler verilebilmesi, yapının yurttaşça yıktırılması, eğer Bakanlıkça yıktırılırsa masrafların tapu müdürlükleri aracılığıyla yurttaşlara yüklenmesi (Madde 5/3, 4, 5);

Yıkılan yapıların arsası için malikler 30 gün içinde anlaşamazsa, mülkiyet hakları yok sayılarak "Bakanlık, TOKİ veya İdare tarafından acele kamulaştırma yoluna da gidilebilir" hükmüne yer verilmesi (Madde 6/2); bu arada, idari işlemlere karşı açılan davalarda "yürütmenin durdurulmasına karar verilemez" (Madde 6/9) hükmüyle hukuk devletinin yok sayılması;

Hak sahipleri hakkında verilecek kararlarda olsun, standart geliştirme ve planlama yetkilerinde olsun, taşınmazların değer tespitlerinde olsun, bütün bunlarda yerel yönetimlerin yetkilerinin yok sayılmasında olsun, Bakanlıkta büyük ve keyfi bir yetki yoğunlaşmasına gidilmesi (Madde 6/3, 4, 5, 6 ve 7);

"Her türlü mal alım ve yapım işlerinin" açık ihale yerine davetiye usulüne göre (4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 21/b maddesine göre) yapılmasının öngörülmesi ve danışmanlık gibi hizmet alımlarının Bakanlık, TOKİ ve İdare'nin... "4734 sayılı Kanuna tâbi olmaksızın ortak hizmet alımları suretiyle de gerçekleştirilebilmesi" (Madde 8/1 ve 2) yollarıyla kamu ihalelerinde saydamlığın hiçe sayılması ve büyük yolsuzluklara kapı aralanması;

- "Riskli yapıların tespiti, tahliyesi ve yıktırma iş ve işlemleri ile değerlendirme işlemlerini engelleyenler hakkında" ... "TCK'nın ilgili hükümleri uyarınca Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurulmasında bulunulur" (Madde 8/3) hükmü uyarınca, rant amaçlı dönüşümlere karşı mücadele verilmesi baştan suç sayılarak demokratik işleyişlerin bastırılması...

Örnekler çoğaltılabilir; ama sonuç olarak hemen hepsi Türkiye'de görülmemiş çapta bir mülkiyet dönüştürme operasyonuna ve bu denetimsiz dönüşümün mimarı olacak bir rant bakanlığının yükselişine tanıklık etmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın etkisi sadece son yasayla da sınırlı değildir; üçüz yasaların hepsi bu Bakanlığın patronajı altında hazırlanmıştır. Üstelik bunlar son örnekler de olmayacaktır. 2012 Ekim'inde sahneye çıkacak olan yeni Büyükşehir Yasası aracılığıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın büyük kentlerde imar yetkileri ve şehir planlaması kararlarının oluşturulmasında daha fazla söz sahibi olmasının koşullarının oluşturulması beklenmelidir.

2012'de yürürlüğe giren ve girecek olan bu yasaların nihai etkileri kuşkusuz yıllara sarkacaktır. Belki ileride bu tahribatı engelleyecek veya düzeltecek düzenlemeleri yapacak siyasal partiler iktidar olacaktır, ancak gerçekleşmiş uygulamaları geriye döndürmek pek çok durumda mümkün olmayacaktır.

Sonuç: Mülkiyet İlişkilerinin Egemen Sınıf(lar) Lehine Değiştirilmesi¹³

Şimdi başka bir düzleme geçerek ve mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesini sınıflararası gelir ve mülkiyet transferleri bağlamında görmeye çalışarak sunumu sonlandıralım.

Mülkiyeti yalnızca hukuksal düzeyinde yani görünürdeki ilişkilere bakarak kavramak mümkün değildir. Mülkiyet ilişkileri her şeyden önce toplumsaldır (Robinson Crusoe için toprak üzerindeki mülkiyet hakkının bir anlamı yoktur). İnsanlar arasında toplumsal olarak kurulan mülkiyet ilişkilerinin nesnesi eğer üretim araçları ise, o zaman bu mülkiyet ilişkileri üretim ilişkilerinin ana unsurlarından biri olarak anlaşılabilir. Bu üretim ilişkilerini tanımlamak için mülkiyet ilişkilerine bakmak yeterli olmaz, artık-ürünün ele geçiriliş ilişkilerine (yani temellük/*appropriation* ilişkilerine) de bakmak gerekir.

Bir ekonomik-toplumsal ilişki olarak mülkiyet ilişkileri, reel temellük ilişkileri üzerinden kavranabilir. Reel temellük ilişkileri ise açık veya örtük olarak bir güç ilişkisine dayanır. Her tarihsel çağın toplumsal bilinci, görenek veya hukuk sistemiyle çağının mülkiyet-temellük ilişkilerini onaylamıştır, meşrulaştırmıştır, kurumsallaştırmıştır. İnsan üzerindeki mülkiyet ilişkileri -kölelik- dahi onaylanmış hatta kutsal kitaplara yansımıştır. Dolayısıyla temellük, sınıflararası boyutuyla, iktisat ve iktisat-dışı vasıtalarla -gerektiğinde zor unsurunu da kullanarak- temel üretim araçlarının mülkiyet veya denetiminin çeşitli biçimler altında bir toplumsal sınıfın elinde toplanmasına yol açan tarihsel bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Kuşkusuz üretim araçları mülkiyetinin bir sınıf elinde toplanması başka bir sınıfın şu veya bu ölçüde mülksüzleşmesine veya mülkiyet haklarının bir kısmını elinden kaçırmasına neden olacaktır. Dolayısıyla mülkiyet ilişkileri ve hakları hem üretim sürecinde doğrudan taraf olan toplumsal katmanlar arasındaki yüz yüze (mikro ölçekli) ilişkilerde, hem de sınıf blokları arasında kurulan (makro ölçekli) ilişkilerde ve güç dengelerinde rol oynamaktadır.

Temellük, sadece üretim araçları mülkiyetine temellük etmek yani mülk edinmekle sınırlı kalmaz, mülkiyetin dolaylı meyvesini yani artık-ürünü kısmen veya tamamen, dolaysız veya dolaylı yollardan ele geçirmeye yani doğrudan üreticilerden çekip almaya yöneliktir. Bir başka açıdan, üretim araçları mülkiyet/temellük ilişkilerinin konusu olmakla birlikte, toplumsal üretim ilişkilerinin gerçek ereğini oluşturmaz. Örneğin bir üretim aracı olarak toprağı sahiplenilen kişi veya zümrenin ereğı aslında salt bir mülkiyet hakkı elde etmek değildir. Toprağın (veya toprak altı zenginliklerin) insan bilgisi, emeğı ve iş araçlarıyla işlenmesinden elde edilecek toplumsal emek ürünleridir. Bu anlamda mülkiyet, toplumsal emeğın bir bölümünün ele geçirilme aracı olmaktadır. Esasen, tarihsel olarak toplumsal ilişkilerin temel konusu hep emeğın ürettiğı zenginlikler olmuştur.

Mülkiyet hakları ve ilişkileri tarihsel üretim tarzlarına göre farklı biçimler almıştır. Örneğin, istisnai bazı mülkiyet biçimleri dışarıda tutulursa, feodal toplumda aslında hiç kimse temel üretim aracı olan toprağın -günümüzdeki yani kapitalist sistemdeki anlamıyla- gerçek mülkiyetine sahip değildir. Klasik feodalizm tipolojisinde, mülkiyet hakları mutlak mülkiyet/sahiplenme ilişkilerinden ziyade mülkiyet üzerindeki çeşitli derecelerdeki tasarruf-yararlanma hakları dolayısıyla el konulabilen artık-ürün miktarına bağlı olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla mülkiyet, hukuksal bir ilişki olmadan da bir toplumsal üretim ilişkisinin merkezinde olabilir.

Antik ve feodal dönemlerde bazı yer altı kaynakları, değerli madenler –altın, gümüş, tuz, demir vb.- üretim ilişkilerinde ve savaşlarda önem taşısalar da, bu, kapitalist dönemde kazanacağı önemle karşılaştırılabilir değildir. Kapitalist üretim ilişkilerinde önem kaybına uğrasa da toprak hâlâ temel üretim araçlarından biridir; ama toprak altı zenginlikler ile doğanın bütünü ele alındığında bunlar artan dozda mülkiyet/temellük ilişkilerinin nesnesi konumundadır. O kadar ki toprak, su ve enerji kaynakları, sadece sınıfsal bir tahakkümün nesnelere değil, ülkeler arasındaki şiddet kullanımının da konusudur.

Kapitalist aşamada, kamusal mülkiyet alanlarının veya kullanımı küçük köylüde olmakla birlikte kamu hukukuna tâbi olan toprakların satışı veya özelleştirilmesi, üretim/bölüşüm ilişkilerinin esas itibarıyla hâkim sınıflar lehine yeniden düzenlenmesi çerçevesinde kavranabilir. Benzer şekilde, küçük mülkiyet sahipliği üzerinden barınma amaçlı olarak kullanılan kentsel alanların yüklenici inşaat şirketlerine kâr alanları olarak tahsisi de sermaye birikiminin sınır tanımadığını gösterir. Yabancıya (ve yabancı sermayeye) adeta sınırsız toprak satışı da, mülkiyet devirlerinin ulusal ölçekte kalmadığını gösterir.

Yeni mülkiyet düzenlemelerinin sermaye lehine dolaylı ve/veya dolaysız sonuçlar üretmesi kaçınılmaz olacaktır:

Birincisi, bütçe açıklarının sermaye gelirleri üzerinden değil 2/B arazilerinin kullanım hakkına sahip olan küçük üreticilerin emek gelirlerinden veya birikimlerinden elde edilecek fonlarla kapatılması, dolaylı olarak, sermayenin üzerine gelebilecek ek vergi yükünün savuşturulması ve kâr oranlarının düşmesinin engellenmesi mekanizmasından başka bir şey değildir. Sermayenin vergi yükünün düşük tutulmasının başka örnekleri olarak, özelleştirmeler ve şimdiki konumuz bakımından yabancılara toprak satışı da verilebilir (vergi afları/vergi barışları da benzer bir işlev görürler).

İkincisi, sınıfsal farklılıklar ve sınıflararası transferler dikkate alınmaksızın dahi en makro boyutuyla bu düzenleme kırsal kesimden kentsel kesime bir kaynak aktarımı kanalıdır. Bu, bir yönüyle, bir tarımsal üretim aracının tarım dışı üretime ve dolaşıma (sanayi, madencilik, turizm, ticaret, vb.) aktarımı bakımından sektörler arası bir transfer düzeneğidir. Diğer yönüyle, bir tarımsal üretim aracının üretim dışı kullanıma (kırsal veya kentsel yerleşim genişlemesine yani konuta) tahsisi bakımından bir mülkiyet biçimi değişimidir. Bu sonuncu yönüyle aynı zamanda bir servet transferi düzeneğidir; belirli mülk sahibi sınıflar elinde mülkiyet/servet yığılmasıdır.

Üçüncüsü, sınıflararası transferler bakımından, küçük tarımsal üreticilerin kullanımındaki kamu topraklarının (2/B, 2/A ve satışa çıkarılan Hazine arazileri) rant değeri yükselmiş olanlarının mülkiyet yapısının el değiştirme/el konulma yollarıyla sermaye lehine dönüştürülmesidir, bir ilksel sermaye birikimi düzeneğidir. 2B arazilerinin tarımsal nitelikte olanlarının “metrekare” üzerinden değer tespitine konu yapılması ve küçük köylünün ödeyebileceğinin çok üzerinde satın alma değerleri oluşturulması, bu sürecin hızını arttıracak bir düzenek olarak tasarlanmıştır.¹⁴ Böylece toprakların daha henüz ilk el değiştirmelerinde bile küçük köylünün öncelik hakkını kullanamaması veya bu hakkını başkasına devretmesi yoluyla mülkiyet transferleri oluşabilecektir. İlk aşamada borçlanarak veya mal-mülk satarak 2/B arazisinin mülkiyetini edinebilenlerden bir kısmı da ikinci el satışlarda mülksüzleşeceklerdir. Toprağın bir üretim aracı olarak tarımsal faaliyet içinde kalarak el değiştirmesi durumlarında dahi küçük mülkiyetten büyük mülkiyete, küçük çiftçiden kapitalist çiftçiye doğru bir yöneliş olabilecektir.

Dördüncüsü, orman vasfını kaybettiği için orman tanımı dışına çıkarılan kamu arazilerinden hâlihazırda tarım dışı kullanılan kentsel yerleşim alanları söz konusu olduğunda, buların da ilk evrede olmasa bile kentsel dönüşüm aracılığıyla ikinci el değiştirme evresinde sermaye lehine doğrudan sonuçlar üretmesi beklenebilir.

Beşincisi, afete karşı önlem gerekçesiyle devasa kentsel dönüştürme yetkilerinin ülke çapında merkezi yönetime aktarılması, mülkiyet haklarının sermayenin siyasi iktidarının hukuki yaptırımları karşısında çaresizleştirilmesidir. Mülkiyete sadece piyasa ilişkileri üzerinden değil, iktisat-dışı zor unsurunu kullanarak müdahaledir. Bu, şiddet unsurunun, sadece feodalizmden kapitalizme geçiş dönemlerinde değil kapitalizmin işleyiş süreçlerinde de mülkiyet ilişkilerinde ve bunların dönüştürülmesinde belirleyici olduğunun yeni bir göstergesidir. Bunun gelişmiş kapitalist ülkelerin metropollerinde “çöküntü bölgeleri” olarak adlandırılan semtlerinde 20. yüzyıl boyunca uygulanan el koyma/mülksüzleştirme/kent dışına sürme yöntemlerinden niteliksel bir farkı yoktur. Fark niceliksel boyuttadır çünkü

merkezi iktidara ÷lke çapında kapitalist dñzenleme lutleri bakımından dahi çok c÷retkr hukuki yetkiler veren tek bir yasayla gerçekleştirilmektedir. Bu, merkezi iktidara sadece sınıflararası m÷lkiyet/servet transferleri olanağını değil, sermaye grupları arasında yansız olmadığı bilinen bir iktidar bakımından, farklı kökenden gelen sermaye grupları arasında da yeni aktarım dñzenekleri oluşturma fırsatı vermektedir. Bir siyasal yönetime, ekonomik-toplumsal ilişkileri ve hkim sermaye grupları arasındaki ilişkileri yeniden tanzim etme yetkisini vermektedir.

Altıncısı, kentsel dñnüş÷mün finansmanının 2/B arazilerinin satışından elde edilecek gelirlerle ilişkilendirilmesinin de gösterdiği gibi, m÷lkiyet yapısının doğrudan veya dolaylı olarak, kısa veya orta-uzun vadede sermaye lehine dñnüş÷t÷r÷lmesinin i içe geçmiş hukuksal dñzenekleri oluşturulmaktadır. Gerçi bu i ie geçen finansman ilişkisinin kentsel dñnüş÷t÷rmenin sadece başlangıç aşamasına (TOKİ elinde ilk sermaye biriktirme aşamasına) zg÷ olacağı söylenebilir; zira kentsel dñnüş÷t÷rmenin finansal hacminin 2/B uygulamasının tahmini hacminin 20 katına çıkacağı ngor÷lmektedir.¹⁵ Bu durum ÷lke çapında girişilen b÷y÷k m÷lkiyet dñnüş÷t÷rme operasyonunun boyutlarını da bize daha iyi anlatmaktadır.

Dođayla, çevreyle, sınıflararası ve sınıf içi ilişkilerle bu denli c÷retkr bir biçimde oynayacak biçimde m÷lkiyet ilişkilerine m÷dahale eden dñzenlemelere bu nedenlerle “AKP’nin vahşi kapitalizmi” perspektifinden bakılması gereklidir.

Sonnotlar

¹ Bu bildiri, 5-9 Eyl÷l 2012 tarihlerinde “Kapitalizmin Kıskaçında Doğa, Toplum, Teknoloji” ana konusuyla toplanan 7. Karaburun Bilim Kongresi’nde “AKP Vahşi Kapitalizminin Kıskaçında Doğa, Toplum ve Kentler” başlığıyla sunulmuştur.

² Bu maddenin “Devletleştirme” kenar başlığı da “Devletleştirme ve zelleştirme” şeklinde değiştirilerek...

³ Bu nedenle, zelleştirme ihalelerine giren T÷rk sermayesi yanına ihtiyaten bir yabancı ortak almaya zen gösterecektir. T÷PRAŐ’ı satın alan Koç Holding’in Shell’i k÷÷k pay ortağı olarak alması gibi...

⁴ Üç÷ncü Yargı Paketi’yle 2012’de ÖYM yanına Terörle M÷cadele Mahkemeleri’nin de eklenmesi, ikili yargı sistemini üçl÷ yapıya çevirmek gibi bir “yenilik” ten başkasını getirmeyecekti.

⁵ İçin ilgini, bu kararın Resmi Gazete’de yayımlanmasından bir g÷n önce SEKA özelleştirmesinin ÷nl÷ ismi Albayraklar’ın bu karardan haberdar olduğunu gösteren bir girişim gerçekleştirmesidir (Aydınlık Gazetesi, 15 Haziran 2012).

Oyan O (2012). Kamu Yönetiminin ve M÷lkiyet İlişkilerinin Dñnüş÷t÷r÷lmesi. *M÷lkiye Dergisi* 36(3), 133-153.

⁶ AKP bu Referandum’u o kadar önemsemişti ki Kürt kökenli seçmenlerin ve liberallerin oy ve desteğini almak için ve PKK saldırılarını geçici olarak durdurarak toplumu rahatlatmak için PKK ile Oslo görüşmelerine girişmiş ve tutamayacağı ileri vaatlerde bulunmuştu. Okyanus ötesinden de “evet” oyu için telkinler yapılmıştı.

⁷ Bu karşılaştırma, ilgili yasa tasarısına CHP’li Komisyon üyelerinin “Karşioy Yazısı”ndan aktarılmaktadır.

⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar “bu bir rant yasasıdır” şeklindeki eleştirilerden rahatsızlığını Türkiye Müteahhitler Birliği toplantısında şu cümlelerle dile getirmektedir: “İnsaf ediyorum. Bu yasanın yanına rant kelimesini getirmek, bu yasayla birlikte rant ifadelerini kullanmak çok büyük haksızlıktır. 500 milyarlık ekonomi doğacak. Bunu kim yapacak? Özel sektör. İhaleyi kim yapacak? Özel sektör. Arsasını, arazisini kim müteahhide verecek? Özel sektör. Biz ne yapacağız? Devlet olarak evini boşaltan fakire kira yardımı yapacağız. Bunun neresinde rant? Vatandaş ucuz konut alacak da rant sağlayacaksa helali hoş olsun. Bende ancak faizlere destek olacak, kira yardımı yapacak kadar para var” (Ticaret Gazetesi, 20 Eylül 2012). Sermayeye böylesine devasa kâr alanları yaratmayı bir büyük rant dağıtım projesi olarak görmeyen bu yaklaşım, doğrusu herhangi bir yorum gerektirmiyor.

⁹ Bu paragraf, Tasarı hakkında “Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu” Raporu’na Komisyon’un CHP’li üyelerinin “Muhalefet Şerhi” yazısından özetlenmiştir. İlgili bakan bu yöndeki eleştirilere karşı bunun aksini savunma (Ticaret Gazetesi, aynı kaynak) gayreti içindedir: “Konunun önemli bir hususu, gönüllülük esasıdır. Önce isteyen vatandaşlarla başlayacağız...Önce rızaya ve gönüllülüğe dayalı bir yapıyla yürüyeceğiz.” Sanki tek bir ev, tek bir küçük yapıyla başlanabilirmiş gibi; sanki büyük yapılar, sokaklar, mahalle, semt ölçeği dışında sermaye ve Bakanlık harekete geçirilebilirmiş gibi...

¹⁰ Aslında bu yasanın tamamlayıcı parçası olan ancak henüz yasalaşamayan “Yapı Denetimi Yasa Tasarısı” da bu düzenlemeyle birlikte dikkate alınmalıdır. Esasen, bütün yapıların “teknik müşavirlik kuruluşları” tarafından yürütülen yapı denetimine tabi olmasını sağlamadan, “afet riski altındaki alanların tespiti ve dönüştürülmesi” herhalde mümkün olamayacaktı.

¹¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 4 Ağustos 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği’nin amaç maddesi de şöyledir: “Bu Yönetmeliğin amacı; riskli alan ve rezerv yapı alanlarında gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazların ve riskli alan dışında bulunan riskli yapıların değerinin hesaplanmasına, idare ile taşınmaz sahipleri arasında yapılacak

anlaşmaya, riskli alan ve rezerv yapı alanları ile riskli alan dışında bulunan riskli yapıların bulunduğu alanlarda yapılacak planlamaya, riskli yapıların tespitine, bu tespite karşı yapılacak itirazlara ve bu itirazların değerlendirilmesinde görev alacak teknik heyetlerin teşkiline ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”

¹² Ekim 2012’de TBMM gündemine getirilecek olan yeni Büyükşehir Kanunu ile bundan böyle Türkiye nüfusunun yüzde 72’sini kapsayacak 29 büyükşehir belediyesi söz konusu olacağına göre, siyasal yönetimin ne ölçüde bir güç merkezileştirmesine gitmek istediği daha iyi görülebilir.

¹³ Bu bölümün ilk kısmı için bkz. (Oyan, 1998: 6-7)

¹⁴ Ancak bunun özellikle rant değeri düşük ve yoksul köylünün yaşadığı yöreler bakımından 2B arazilerine talebin düşük kalmasına yol açmak gibi “sakıncaları” da olacaktır.

¹⁵ 2/B düzenlemelerinden 20-25 milyar TL beklenirken, afet gerekçesiyle girişilecek kentsel dönüşümler ise Çevre ve Şehircilik Bakanı Bayraktar’a göre (Ticaret Gazetesi, 20 Eylül 2012), “yaklaşık 6,5 milyon riskli konutu” ilgilendirecek ve bunların yeniden inşası “20 yıl içinde 500 milyar liralık bir ekonomi” yaratacaktır.

Kaynakça

Oğuz O (1998). *Feodalizm ve Osmanlı Tartışmaları*. Ankara: İmaj Yayıncılık.